

УТИЦАЈ ПОЛА НА НИВО ДОЖИВЉЕНОГ СТРЕСА И СТИЛОВЕ ЊЕГОВОГ ПРЕВЛАДАВАЊА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА

Кратки научни чланак

DOI:10.7251/BPGBL3415145V

УДК: 613.62:351.74/.75

Др Жана Врућинић*

Апстракт: У овом раду представљени су посебни аспекти стреса у полицијској дјелатности који произилазе из два сегмента ове службе; први се односи на природу полицијских послова, а други на хијерархијску организацију. Потом су описани стилови превладавања стреса – превладавање усмјерено на проблем и превладавање усмјерено на емоције према добро познатом приступу Лазаруса и Фолкманове, као и превладавање избјегавањем које наводе поједини аутори. Након тога дат је преглед истраживања утицаја пола на ниво доживљеног стреса и стилове његовог превладавања код полицијских службеника. Показано је да се код жена полицијских службеника, према резултатима истраживањима која смо навели, за разлику од њихових мушких колега, не јавља исти ниво доживљеног стреса и да оне користе другачије стилове његовог превладавања.

Кључне ријечи: жене полицијски службеници, стрес, стилови превладавања стреса.

СТРЕС У ПОЛИЦИЈСКОЈ ДЈЕЛАТНОСТИ

Свјетска здравствена организација је дефинисала здравље као: «стање потпуног физичког, психолошког и социјалног благостања, а не само одсутност болести или слабости». Израз ментално здравље у стручној литератури, првенствено психолошкој и психијатријској, покрива широк распон различитих појмова и појава. Ментално здравље је «стање благостања у којем појединац остварује своје потенцијале, може се носити с нормалним животним стресовима, може радити продуктивно и плодно те је способан(на) придоносити својој заједници» (WHO, 2001d, Strengthening mental health promotion, Geneve, World Health Organization (Fact sheet no. 220, према Ајдуковић и сар.) 2010). Ова дефиниција није

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org*

мијењана нити допуњавана од 1948. године ¹ (WHO, 2003).

Из дефиниције менталног здравља Свјетске здравствене организације може се примијетити да је оно повезано са многим аспектима наших живота. Наиме, добро ментално здравље укључује:

- добар осјећај о самом себи, свијест о својим правима, осјећај личне вриједности и самопоштовања уз свјесно разумијевање и прихватање могућих психолошких проблема;
- способност препознавања, прихватања и исказивања мисли и осјећања, свјесности о другима, стварања и одржавања пријатељстава и добрих односа с људима;
- способност прихватања животних промјена и ефикасног суочавања са стресним догађајима, и кориштење стреса као дијела психолошког процеса личног оснаживања.

Опште је познато да је број фактора који директно или посредно доприносе појави разних психичких (и физичких) симптома изузетно велик. Разликујемо спољашње угрожавајуће факторе, попут неких стресних и трауматских догађаја или неадекватних, нездравих услова за живот, и унутрашње чиниоце, као што су неке генетске предиспозиције или, условно речено, негативне особине личности (нпр. агресивност, пасивност и сл.). Потпуно, свеобухватну листу свих оних чинилаца који потенцијално угрожавају и нарушавају ментално здравље није могуће саставити. Један од разлога за то је чињеница да смо сви ми различити и да је сваки појединац осјетљив на различите и, за његову «психичку конституцију» и животну искуство, специфичне факторе који су опасни по психичко здравље. Међутим, чињеница је да је у области менталне хигијене највише пажње посвећено стресу и психолошкој трауми. Стрес се заправо односи на унутрашње стање организма. Иако постоје различита тумачења стреса, за потребе овог рада довољно је истаћи то да стрес означава стварно или претпостављено нарушавање физиолошке хомеостазе организма или психичког здравља.

Потенцијално нарушавање менталног здравља полицијских службеника произилази из два сегмента ове службе – први се односи на природу полицијских послова, а други на хијерархијску организацију.

Полицијски послови дефинисани Законом о унутрашњим пословима («Службени гласник РС», број 4/12) подразумевају: заштиту уставног поретка од насилног угрожавања и промјена, те безбједност Републике у складу са законом, заштиту живота и личне безбједности, људских

1 Оригинална дефиниција здравља на енглеском језику гласи: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity". Дефиниција је наведена у Преамбули Правилника (Constitution) Свјетске здравствене организације и прихваћена је на Међународној здравственој конференцији у Њујорку која је одржана од 19. до 22. јуна 1946. године. Потписана је 22. јуна 1946. од стране представника 61 државе (Званични извјештај Свјетске здравствене организације, No. 2, стр.100) и ступила на снагу 7. априла 1948. године.

права и слобода, заштиту свих облика својине, спречавање вршења кривичних дјела и прекршаја и њихово откривање, проналажење, лишавање слободе и предају извршилаца кривичних дјела и прекршаја надлежним органима, одржавање јавног реда и мира, заштиту личности и објеката који се посебно обезбјеђују, идентификацију лица, предмета и трагова криминалистичкотехничким методама, осигурање безбједности и контролу саобраћаја на путевима, послове безбједности у другим областима саобраћаја, пружање помоћи другим органима, остваривање права на окупљање грађана у складу са законом, контролу промета експлозивних материја и запаљивих течности и гасова, заштиту од пожара, контролу превоза опасних материја и контролу кретања наоружања и војне опреме.

У складу са претходно наведеним, јасно је да карактер и сврха полицијске дјелатности намећу потребу континуираног рада који се одвија у смјенама, укључујући и ноћну, а кад потребе службе то захтијевају, и дуже од пуног радног времена. Утицаји смјенског рада на психофизичке способности запослених дуго и детаљно су истраживани. Познато је да полицијски умор који настаје усљед дуготрајног рада у смјенама негативно утиче на способности полицајаца, њихово здравље и безбједност, односе с јавношћу и квалитет доношења одлука. Најчешћи узрочници умора код полицајаца су: биолошки неприлагођене ротације смјена, прековремени рад, честа појављивања пред судом по дужности и практиковање продужених и дуплих смјена како би се превазишао проблем недостатка запослених. Умор који настаје усљед рада у смјенама није повезан само са личним незадовољством и незадовољством послом, већ може довести и до контрапродуктивног понашања, као што је: импулсивност, агресивност, раздражљивост и напади бијеса (Vila, Morrison, & Kenney, 2002, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015: 196). Рад у смјенама ремети сан и може повећати ризик од настанка одређених здравствених проблема (Garbarino et al., 2002; Vila, Morrison, & Kenney, 2002; Vila, 2006; Kecklund, Eriksen, & Åkerstedt, 2008, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015:197). Колико је рад у смјенама напоран, говори и чињеница да су га полицајци сврстали међу 10 највећих узрочника стреса (Hickman et al., 2011, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015: 197).

Неке од послова (безбједност Републике, заштита живота, личне и имовинске сигурности грађана, спречавање и откривање кривичних дјела и привођење њихових извршилаца, одржавање јавног реда и мира) овлаштено службено лице дужно је да обавља без обзира да ли се налази на службеној дужности и да ли му је то стављено у задатак, чак и по цијену угрожене личне сигурности.

Радни простор је промјенљив и зависи од конкретних задатака и задужења. Ради се о намјенским, специјализованим или импровизованим објектима, али и о отвореном простору, на разноликом терену, у свим метеоролошким условима. По потреби, под условима и на начин утврђен прописима, радници (полицијски службеници) примјењују средства принуде: физичка снага, службена палица, средства за везивање, специјална возила, хемијска средства и ватрено оружје.

Упркос свој шароликости, послови на неким радним мјестима изразито су монотони: обезбјеђење објеката (извршилац је сам, врло је ограничен радијус кретања, захтијева се даноноћна концентрација пажње и усредсређеност чула на исти амбијент, стално ишчекивање непредвиђеног), као и рад у дежурном оперативним центру. Медицина рада (1996: 466) набројане послове, према оптерећењима различитог степена, сврстава у три групе:

Физичка оптерећења, која могу бити статичка (мишићи кичменог стуба и доњих екстремитета при вишесатном стајању уз оптерећеност наоружањем и опремом, посебно панцир прслуцима, принудни положај у скученом простору специјалних возила) и динамичка (примјена технике одбране и напада).

Психофизичка оптерећења обухватају рад у смјенама и ноћни рад, неправилан ритам рада и одмора у ванредним ситуацијама, изразито концентрацију пажње и напрезање неких чула, нарочито вида и слуха, на појединим радним мјестима прилагођавање високим и ниским температурама на отвореном простору, монотонију.

Ментална и емоционална напрезања чине велику групу оптерећења, почев од спремности за пријем и обраду информација, процјењивања ситуације и одговорности за донијете одлуке и њихове посљедице, преко хијерархијских односа и оцјењивања рада, као и услова које доноси теренски рад с одвојеношћу од породице, до изузетно стресних ситуација и призора који су неодвојиви дио ове професије; саобраћајни удеси, посљедице насилништва, угроженост личног интегритета и живота, употреба оружја према другом лицу, убиства и самоубиства.

У полицијској дјелатности организација је строго хијерархијска. Односи надређености и подређености су израженији него у другим дјелатностима и често су извор конфликтних и фрустрационих ситуација. Наиме, Правилником о дисциплинској одговорности («Службени гласник РС», број 45/14), између осталог, одбијање извршавања наредби издатих у сврху извршавања послова и задатака сматра се тежом повредом радне дужности.

Успјешно и безбједно обављање послова припадника Министарства унутрашњих послова нужно изискује адекватан профил извршилаца, који ће својим знањем, вјештинама, физичким и психофизиолошким способностима максимално удовољити захтјевима посла.

СТИЛОВИ ПРЕВЛАДАВАЊА СТРЕСА

Кад се успјешно и на прави начин изборимо с потешкоћама, захтјевима из спољашње и унутрашње средине, велика је вјероватноћа да ћемо из те борбе изаћи јачи, искуснији, мудрији... У складу са свим овим можемо говорити о стресу и као изазову, нечему што мотивише и подстиче на развој. Да ли ћемо од стреса имати више користи или штете по наше психичко и физичко здравље зависи од субјективне процјене стресне ситуације.

Превладавање стреса је процес који ми користимо сваки дан. Ми га ангажујемо када осјећамо да смо под стресом или онда када желимо превазићи неку захтјевну ситуацију. Интересовање за механизме превладавања стреса, односно начине на које се људи суочавају са стресом знатно је порасло откад је Лазарус представио своју концепцију стреса и суочавања с њим. Према Лазарусу, реакција на стресор се састоји из три процеса: примарне процјене, која представља процес перципирања опасности; секундарне процјене, која се односи на процес размишљања о потенцијалном одговору на пријетњу; и процеса суочавања са стресом, који представља покушај превазилажења стреса на начин који се чини најефикаснијим, а до којег се дошло у току процеса секундарне процјене.

Примарном процјеном пријетње особа себи пружа одговор на питање: «Шта се то дешава и какав то има значај за мене?». Одговор може да укаже да је пријетња ирелевантна, бенигна/позитивна или стресна. Уколико се ситуација процијени стресном, она може субјективно да буде интерпретирана као губитак/повреда, пријетња или изазов, при чему највећу стресну вриједност имају оне промјене које означавају губитак.

У процесу секундарне процјене пријетње, према Лазарусу, особа тражи одговор на сљедећа питања: «Шта је у овој ситуацији могуће урадити? Како то најбоље учинити?». Секундарна процјена помаже у избору најприкладнијих облика понашања у датој ситуацији. На исход ове процјене утичу и средински фактори (локација пријетње, постојање алтернативних рјешења, ситуациона ограничења, препреке) и фактори личности (снага Ега, механизми одбране, мотивациона структура). У случају да примарна и секундарна процјена нису довеле до жељеног резултата, долази до поновне процјене пријетње којом се преиспитују сви ранији покушаји и трага се за бољим рјешењима (Lazarus, 1966, према Lazarus & Folkman, 1984).

Ови процеси не морају да се јављају датим редослиједом и у континуитету. Чешће се дешава да исход једног процеса повратно утиче на претходни процес, односно процјену која је резултат претходног процеса. Нпр., уколико особа процијени да се са лакоћом може изборити са стресом, то би могло да утиче на њену процјену стресора као мање

угрожавајућег; или, ако се стратегија превладавања стреса покаже мање ефектном него што се очекивало, особа би могла да изврши поновну процјену нивоа пријетње или пак адекватне стратегије суочавања са стресом. Стил превладавања који ми ангажујемо је одређен тиме да ли вјерујемо да имамо способност да отклонимо стресор (Lazarus, 1966, према Lazarus & Folkman, 1984).

Добро је познат приступ Лазаруса и Фолкманове, који разликују на проблем усмјерено и на емоције усмјерено превладавање, према могућој функцији превладавајућег понашања, а то је рјешавање проблема или регулација емоција (Lazarus & Folkman 1984; Lazarus, 1991; Folkman, 1992).

У првом случају ради се о акцијама које представљају покушај да се измијени проблематичан однос особе и околине, тј. да се ријеша, преформулише стресна ситуација или минимизирају њени ефекти. Ове акције не морају нужно бити успјешне; могу чак имати негативне ефекте, али оно што је битно да бисмо их сматрали превладавањем јесте – покушај. Особе које користе ову врсту превладавања фокусирају своју пажњу на скупљање свих расположивих средстава (вјештина и знања) која су потребна да се суоче са стресором. То укључује многобројне стратегије као што су скупљање информација, рјешавање конфликта, планирање и доношење одлука (Lazarus & Folkman, 1984).

Супротно томе, друга врста превладавања укључује стратегије за одвлачење пажње, фантазију или друге свјесне активности чији је циљ регулација афеката; као и (углавном когнитивне) стратегије које се користе са циљем да се ситуацији припише ново значење. То су стратегије које не мијењају директно конкретну ситуацију, али које не морају бити пасивне; напротив, оне могу да укључују унутрашњу реструктурирацију и да изискују знатан напор. Преференције за ове видове превладавања могу се јавити одређеним редослиједом, нпр. особа може прво покушати да измијени стање ствари у околини, а потом, након неуспјеха, да реинтерпретира ситуацију и пронађе неко субјективно значење у њој.

На емоције усмјерено превладавање односи се на тражење социјалне подршке, примање и вентилацију емоција. Иако су ове стратегије превладавања прилично различите, све оне се састоје у минимизирању, дистанцирању, проналажењу позитивних вриједности у негативним догађајима (Pearlin & Schooler, 1978; Folkman et al., 1986). Њихова основна функција је да одрже наду и оптимизам, да не дозволе прихватање најгорег и да омогуће функционисање и у врло тешким условима. Превладавање усмјерено на емоције има за циљ редукацију интензитета непријатних емоција које су изазване стресном ситуацијом или су на неки други начин асоциране њома. Иако већина стресора захтијева оба типа превладавања, може се рећи да превладавање усмјерено на проблем доминира онда када особа мисли да може наћи конструктивно рјешење

за стресну ситуацију, док превладавање усмјерено на емоције постаје доминантно када се стресор процјењује као неизбежан и као нешто што се мора истрпјети.

Стилови превладавања усмјерени на проблем и на емоције могу међусобно олакшавати или отежавати један другог (Lazarus & Folkman, 1984). На примјер, уколико особа пати јер мора донијети тешку одлуку, она се, у циљу ублажавања тегоба, може одлучити да донесе преурањену одлуку која неће бити добро проанализирана и одвагана. У овом случају стратегија усмјерена на емоције омета стратегију усмјерену на рјешавање проблема. Као супротан примјер, када стратегија усмјерена на проблем омета стратегије усмјерене на емоције, Лазарус и Фолкман (1984) наводе особу с недавно дијагностикованом болешћу која, покушавајући да прикупи информације о својој болести, с новим сазнањима постаје све анксиознија.

Лазарус и Фолкман стилове превладавања одређују као опште диспозиције за одређени начин понашања у (потенцијално) стресним околностима, а о стратегијама превладавања говоре на специфичнијем нивоу анализе чији је циљ разумијевање људског понашања у условима стреса. У оквиру поменута два стила превладавања могуће је разликовати велики број стратегија превладавања.

Још једна концептуална разлика је између асимилативног и акомодативног превладавања, при чему прво подразумијева прилагођавање околине особи, а друго прилагођавање особе околини. Двије по функцији различите врсте превладавања су још називане овладавање насупрот тражењу значења (mastery vs. meaning) (Taylor, 1983; 1989) или примарна контрола насупрот секундарној контроли. Разлика између асимилативног и акомодативног превладавања може се свести на разлику између превладавања усмјереног на проблем и превладавања усмјереног на емоције.

Неки аутори, поред ова два, додају и трећи стил превладавања, а то је превладавање избјегавањем. Овај стил превладавања може се описати као когнитивни и бихејвиорални напор усмјерен ка минимизирању, порицању или игнорисању суочавања са стресном ситуацијом (Holahan et al., 2005). Иако неки истраживачи овај стил превладавања виде као једну од стратегија превладавања усмјереног на емоције, они су концептуално различити. Превладавање избјегавањем се фокусира на игнорисање стресора и због тога је пасивно, док је на емоције усмјерено превладавање активно (Admiraal et al., 2000; Holahan et al., 2005).

Лазарус изворе превладавања налази у физичком здрављу и енергији, позитивним вјеровањима и оптимизму, социјалним вјештинама, материјалним могућностима и социјалној подршци.

Од тренутка када се суочи са изненадним или непознатим животним догађајем, особа пред собом има неколико задатака које мора да ријеша

за разумно вријеме како би сачувала своју психичку и физичку равнотежу;

- мора да интерпретира ситуацију на одређен начин,
- да се конфронтира с реалношћу и одговори захтјевима спољашње средине,
- да одржи везу с члановима породице, пријатељима, као и другим особама које су од помоћи у тој ситуацији,
- да сачува емоционалну равнотежу и флексибилно управља емоцијама,
- да задржи одговарајућу слику о себи и сачува осјећање компетентности и моћи (Moos, 1986, према Влајковић, 1992: 96).

Начини на које ће особа разрјешавати ове задатке, а које може сматрати основним адаптивним задацима у ситуацији стреса или кризе, зависе од механизма превладавања који јој у том тренутку стоје на располагању. По дефиницији Лазаруса, механизми превладавања су когнитивни и бихејвиорални напори усмјерени на савладавање, редукацију или толеранцију унутрашњих и спољашњих захтјева који се јављају у стресној интеракцији особе и спољашње средине (Lazarus, Folkman, 1984, према Влајковић, 1992). Лазарус разликује двије групе механизма превладавања. Прву чине директне акције (бјекство или борба), у којима постоји покушај да се ситуација мијења. Друга група обухвата различите палијативне (привремене) механизме, којима се постиже ублажавање ситуације. То су различити физиолошки, интрапсихички и социјални палијативни механизми. Механизми одбране представљају најзначајније интрапсихичке палијативне механизме превладавања.

Превладавање се не може изједначити са механизмима аутоматског регулисања хомеостазе, јер превладавање увијек подразумијева напор који се улаже у проналажење најбољег адаптивног одговора у датом тренутку. Превладавање је увијек процес са мање или више типичним и препознатљивим фазама, које не теку континуирано и не смјењују нужно једна другу. Могуће је да се фаза која је протекла опет појави после одређеног времена. Такође, фазе превладавања нису временски ограничене. Стратегије превладавања се не могу подијелити на успјешне и неуспјешне, адаптивне и неадаптивне, с обзиром на то да се оне у једној фази покажу као успјешне, а већ у слиједећој могу бити оцијењене као неадаптивне. За процјену ефикасности превладавања најчешће се користе четири критеријума:

- до које мјере је ублажено непријатно осјећање,
- до које мјере је сачувано осјећање самопоштовања,
- да ли су сачуване интерперсоналне релације,
- како тече процес суочавања са стресном ситуацијом

**УТИЦАЈ ПОЛА НА НИВО ДОЖИВЉЕНОГ СТРЕСА И СТИЛОВЕ
ЊЕГОВОГ ПРЕВЛАДАВАЊА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА –
преглед истраживања**

Број жена у полицији је у сталном порасту и, иако је уложен одређен напор у „подешавање“ радног окружења и стварање једнаких могућности у полицијском раду за жене и мушкарце, спровођење закона се још увијек сматра претежно мушким занимањем. С обзиром на природу полицијског посла, многи истраживачи дијеле мишљење да полицијски службеници усљед хроничног стреса могу имати озбиљне здравствене проблеме (McGreedy, 1974; Goodman, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002:687). Међутим, у ранијим студијама се није довољно посвећивала пажња различитом утицају стреса међу мушким и женским полицијским службеницима. У налазима истраживања интеракције посао/породица препознато је да на приватни живот полицијских службеника утиче јединствена природа полицијског посла који они заузврат доживљавају још психички и физички стреснијим (Hughes et al.,1992; Galinsky et al.,1993; 1996, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Наиме, неколико истраживача идентификовало је несклад у породичном и приватном животу као важан предиктор професионалног изгарања полицијских службеника (енг. burnout) (Jackson & Maslach, 1982; Burke, 1989; 1993, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Овај податак се нарочито односи на жене полицијске службенике због захтјева који се пред њих постављају као пред супруге и мајке (Martin, 1980, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Тако, брак има много благотворнији ефекат на мушкарце него на жене (Bernard, 1972, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691) и удате жене су генерално изложене већем притиску него ожењени мушкарци.

У мањем броју истраживања се наводи да стрес код жена полицијских службеника потиче из другачијих извора и да се оне на други начин носе са њим (Ostrove, 1984; Brown & Campbell, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002: 688). На примјер, више је вјероватно да ће се жене полицијски службеници на свом послу, за разлику од својих мушких колега, чешће сусретати са узнемиравањем као извором стреса, мањком подршке својих колега, недостатком повјерења, неправилном праксом запошљавања, отвореном нетрпељивошћу и другим негативним социјалним интракцијама (Deaux & Ullman, 1983; Balkin, 1988; Martin, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002: 689). Дакле, због традиционалне мушко оријентисане полицијске супкултуре жене полицијски службеници се могу осјећати изоловано и њихов рад може бити мање цијењен. Харингтон и Лонсвеј (Harrington & Lonsway, 2004, према Dowler, Bruce, 2008: 125) су мишљења да су жене систематично искључене из

„полицијског братства“ које њиховим мушким колегама пружа осјећај сигурности. Као посљедицу оне могу осјетити мање подршке од својих мушких колега. Осим тога, што је и потврђено у студијама (Gazso-Windle & McMullin, 2003, према Dowler, Bruce, 2008: 132), жене могу доживљавати стресоре у вези са породичним обавезама који се одражавају на њихов рад у служби. Овдје се убраја породилско одсуство, брига о дједи, одвојеност од породице, брига о старијим особама и друге сличне обавезе у домаћинству. Према томе, жене су двоструко оптерећене – радним и кућним дужностима.

Сљедећи разлог зашто жене полицијски службеници доживљавају више стреса од својих мушких колега може бити резултат конфликта женствености, женске улоге и полицијског посла. На примјер, Векслер и Квин (Wexler & Quinn, 1985, према Dowler, Bruce, 2008: 132) су пронашли да је највећи стресор за жене полицијске службенике одржати женственост у ефикасном и успјешном обављању полицијског посла. Коначно, у бројним студијама је откривено да су жене, за разлику од својих мушких колега, спремније да пријављују симптоме стреса (Weiss & Lonnequist, 1997, према Dowler, Bruce, 2008: 132). Такође је више вјероватно да ће оне успјешније препознати стресоре. Налази истраживања су такође илустровали да је код полицијских службеника, у чијем присуству су причане шале које се односе на полну дискриминацију, без обзира на пол, стрес био у порасту.

Даље, показано је да међу њима постоје значајне разлике у перцепцији и стиливима превладавања стреса (Barnett et al., 1987, према He, Zhao & Archbold, 2002). Неки аутори (Biggama, 1997, према Glavina, Vukosav, 2011) спомињу утицај стереотипа који се вежу за полне улоге, стога сматрају да мушкарци полицијски службеници, за разлику од њихових колегиња, изражавају властитих проблема и са њима везаних емоција, доживљавају као знак слабости. Такође, жене полицијски службеници чешће користе превладавање усмјерено на емоције, док је мушкарцима више својствено на проблем усмјерено превладавање (Billings & Moos, 1981; Stone & Neale, 1984, према He, Zhao & Archbold, 2002: 689). Разумљиво је да се искуство жена полицијских службеника разликује од искуства њихових мушких колега, а постоје и одређени докази, као што смо навели, да су услови рада неповољнији за жене (Gotto & Haney, 2009, према Della-Rossa, 2014).

Такође, у прегледу литературе у вези са стресом може се примјетити да појединци различитих занимања користе два приступа у превладавању стреса, позитивни и негативни. Први приступ, који више користе жене полицијски службеници, односи се на тражење социјалне подршке од чланова породице, као и дијелење својих искустава са пријатељима, блиским особама у циљу редуковања стреса. Други приступ, више својствен мушкарцима полицијским службеницима укључује самодеструктивне методе редуковања стреса, као што су

претјерано пушење цигарета, избјегавање пријатеља и чланова породице и злоупотреба алкохола (Violanti et al., 1985, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Могуће је да су жене више оријентисане према успјеху у послу и да њихово самопоштовање расте са избором ове професије, док је за мушкарце више вјероватно да с искуством откривају да се полицијски посао не поштује довољно и бивају разочарани. Осим тога, жене, ако осјете да нису спремне ни способне за одређену функцију, не прихватају посао. Међутим, мушкарци прихватају посао по сваку цијену, јер им је наметнута улога „главе куће“.

ЗАКЉУЧАК

Ментално здравље је људско право свих грађана, а самим тим и право полицијских службеника. Они су због природе посла често изложени стресу који превазилази ниво стреса у нормалном животу људског бића. Такође, промјене у традиционалним полним улогама које су заживјеле у нашем друштву омогућиле су да жене „закораче“ у подручје типично мушких занимања као што је полицијски посао. Због тога долази до бројних препрека и јављања различитих стресора код жена полицијских службеника. Важно је истаћи да стрес итекако негативно утиче на психичко и физичко здравље полицајаца, на њихов социјални живот и да, уколико је могуће, непотребне стресоре треба избјежавати, како посао у организацији у којој појединац ради не би трпио велику штету. С обзиром на то да се убудуће очекује све више жена у полицији, ради њиховог што успјешнијег интегрисања у полицијску организацију важно је идентификовати и превенирати ове стресоре и полне разлике у нивоу доживљеног стреса и стиливима његовог превладавања.

Јасно је да основни капацитет једног друштва чине сви његови чланови и њихове индивидуалне компетенције које се, за добробит друштва, требају равноправно искористити. Коначно, кренемо ли од основне претпоставке да је држава, а посебно полиција грађански сервис, све већи постотак жена у полицији може значајно повећати укупну професионалност полиције и побољшати комуникацију и сарадњу са грађанима.

ЛИТЕРАТУРА

Admiraal, W. F., Korthagen, F. A. J., & Wubbels, T. (2000). Effects of student teachers' coping behaviour. *British Journal of Educational Psychology*, 70 (1), 33–52.

- Ajduković, M. i sar. (2010). Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja. Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
- Della-Rossa, I. (2014). Stress and coping in law enforcement. Master of arts. University of British Columbia. Faculty of Graduate and Postdoctoral Studies (Counselling Psychology)
- Dowler, K., Bruce, A. (2008). Stress, Gender & Policing: The Impact of Perceived Gender Discrimination on Symptoms of Stress. *Criminology*. Paper 1. http://scholars.wlu.ca/btantford_cc/1. приступљено: 1.7.2015.
- Folkman, S. (1992). Improving coping assessment: Reply to Stone and Kennedy-Moore. In: H.S. Friedman (Ed.), *Hostility, coping, and health*. Washington (DC), APA.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., De Longis, A., Gruen, R. J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 992–1003.
- Glavina, I., Vukosav, J. (2011). Stres u policijskoj profesiji. *Policija i sigurnost* broj. 1, str. 32–46.
- He, N., Zhao, J. & Archbold, C. A. (2002). Gender and police stress – convergent and divergent impact of work environment, work-family conflict and stress coping mechanisms of female and male police officers. *An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol.25, No 4, pp. 687–708.
- Holahan, C. J., Holahan, C. K., Moos, R. H., Brennan, P. L. & Schutte, K. K. (2005). Stress Generation, Avoidance Coping, and Depressive Symptoms: A 10-Year Model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(4), 658–666.
- Јовановић, Б., Такач-Костић, М. (1996). Служба унутрашњих послова. У: Видаковић, А. (ур): Медицина рада I. (466–469). Београд: Институт за медицину рада и радиолошку заштиту „Др Драгомир Карајовић“, Удружење за медицину рада Југославије.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Pearlin, L. & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 2–21.
- Правилник о дисциплинској одговорности («Службени гласник РС», број 45/14)
- Taylor, S. E. (1983). Adjustment to threatening events. A theory of cognitive adaptation. *American Psychologist*, 38, 1163–1171.
- Taylor, S. E. (1989). *Positive illusions: Creative self-deception and the healthy mind*. New York, Basic Books.
- Тодовић, Д., Макајић-Николић, Д., Костић-Станковић, М., Мартић, М. (2015). Распоређивање полицајаца – рад у смјенама. *Безбједност, полиција, грађани*, бр. 1–2, стр. 195–206.
- Влајковић, Ј. (1992). *Животне кризе и њихово превазилажење*. Београд: Нолит.

WHO (2003). International Migration, Health & Human Rights. *Health & Human Rights* Issue No.4. <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>, приступљено: 17.7.2015.

Закон о унутрашњим пословима («Службени гласник РС», број 4/12)

EFFECTS OF GENDER TO THE LEVEL OF EXPERIENCED STRESS AND STRESS MANAGEMNT STYLES

Dr Žana Vrućinić*

Abstract: This paper presents the specific aspects of stress experienced during police activities, which stem from two aspects of police service – the first one refers to the nature of police work, and the second one to the associated hierarchical organization. In addition, the paper describes the stress management styles – problem-focused management, emotion-focused management know as Lazarus and Folkman approach and management through avoidance, mentioned by some authors. Furthermore, it provides us with the overview of the research of how different gender experience different levels of stress and of stress management styles by police officers. It has been shown that female police officers, unlike their male counterparts, do not experience the same level of stress and that they use different management styles.

Key words: female police officers, stress, stress management styles

---

* Police College, University of Banja Luka; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org